

ДОНОШЕЊЕ ПРАВИЛНИКА О РАСПОДЈЕЛИ ЧИСТОГ ПРИХОДА И ЛИЧНИХ ДОХОДАКА У ПОЉОПРИВРЕДНИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА

Полазећи од усвојене поставке — „Остварење највише могуће производње уз најмање трошкове“, поред потребних услова, организација рада по економским јединицама и нов начин расподјеле чистог прихода у пољопривредним организацијама, треба да омогући реализацију обима и структуре производње, предвиђену производно-финансијским планом сваке организације.

С обзиром на постојећи пропис, по којему од 1. јануара идуће године све привредне организације морају пословати по новом начину расподјеле чистог прихода који представља значајну измјену у односу на досадашњу расподјелу, а у циљу да помогну пољопривредним организацијама у Црној Гори, Пољопривредно-шумарска комора и Републички центар за унапређење пољопривреде и савјетодавну службу израдили су потребне правилнике за двије пољопривредне организације: Пољопривредно добро „Капино Поље“ — Никшић и Земљорадничку задругу „Буче“ — Иванград.

Како се израђени правилници конкретно односе на поменуте организације, мада они могу послужити као основа и за све друге, желимо изнијети принципе и методологију којима се треба руководити при доношењу оваквих правилника.

Материја коју правилници треба да садрже, а они представљају унутрашње законодавство колектива, мора изражавати стимулативност нове расподјеле. Осим тога, мора се водити рачуна о даљем развоју организације у конкретним условима и о даљем јачању друштвеног управљања.

Ми немамо много искуства и праксе у мјерилима за расподјелу личних доходака на појединце у економским јединицама, али мјерила која су досад примјењивана за јединицу производа, са свим допунама и усавршавањима, биће најбољи ослонац за доношење правилника о расподјели личних доходака у свакој економској јединици. Зато треба схватити суштину, потребе и тенденцију развоја друштвених односа, па ће се мјерила за расподјелу личних доходака врло брзо проналазити и усавршавати.

Поставља се питање: колико економских јединица треба формирати? На ово питање мора одговорити свака организација за себе, узимајући у обзир сљедеће:

— Економска јединица представља економско-организациону цјелину;

— одређивање функције и годишњег задатка економске јединице и могућност праћења самосталних трошкова;

— строго одређивање норматива утрошка материјала, радне снаге и других трошкова;

— свакој економској јединици створити једнаку стартну основу;

— дати што већа права економским јединицама, а то значи директно произвођачу.

Ово повлачи потребу да раднички и задружни савјети успоставе што правилније односе економских јединица и предузећа. То значи, успоставити солидна мјерила резултата рада и наћи најбољи однос и расподјелу дохотка између економских јединица и предузећа. Ако се ово постигне, онда је одређивање мјерила за расподјелу на појединце локализовано на сваку економску јединицу. Из овог произилази да највише пажње треба поклонити организацији и формирању односа између економских јединица и предузећа — задруге, и односима економских јединица. Посебна пажња мора бити посвећена положају и правима економских јединица.

Издиференцирати производњу и активности и организовати их у одговарајуће економске јединице, одговор је на питање — колико економских јединица треба формирати.

Увођење награђивања по економским јединицама захтијева да се као прво изради производно-финансијски план, како за предузеће као целину, тако и за сваку економску и обрачунску јединицу. Он ствара услове за свјесно вођење борбе за продуктивност рада, за разне уштеде, за стварање већих средстава за личне дохотке и фондове. Постављање јасне оријентације омогућава ангажовање и учешће свих друштвено-политичких снага за остварење циља.

Доношење производно-финансијског плана заснива се на анализи постојећег стања и капацитета, узимајући у обзир примјену савремених технолошких рјешења. По правилу би требало да предузеће израђује своје планове, а економске јединице посебно и да се на основу таквих планова тражи рјешење — план, који би гарантовао успјех, како економских јединица тако и предузећа, јер се непосредни произвођач не може даље искључивати из директног утицаја на производњу и расподјелу дохотка.

Производни и финансијски план представљају базу за спровођење обрачуна по учинку, те је код његовог доношења неопходно обухватити и поставити све показатеље производње,

цијене коштања и реализације, како за привредну организацију, тако и за сваку економску јединицу, на оцјени постојања могућности, изједначености критеријума за све економске јединице.

За постављање плана за наредну годину треба узети у обзир следеће елементе и критеријуме:

— структуру земљишних површина којима ће се располагати, ради објективности у погледу предвиђања обима ратарске производње;

— утврђивање коришћења капацитета машинско-тракторског парка, при чему узети у обзир стварне потребе економских јединица. Као основ за исказивање расположивог капацитета узети расположиви фонд часова тракториста;

— при утврђивању приноса у ратарској производњи и норматива утрошка репродукционог материјала, ако нема другог основа, поћи од искуствених приноса и утрошка у претходним годинама;

— код сточарства у погледу планирања прираста, млијечности и норматива исхране, треба поћи од услова смјештаја, обезбјеђења крмне базе, расне припадности и сл.;

— трошкове управно-продајне и погонске режије дати на основу кретања ових трошкова за протекле године;

— обрачун амортизације и камате на основна средства извршити по групама основних средстава распоређених по економским јединицама;

— план реализације дати на основу очекивања продаје финалних производа, узимајући у обзир садашње економске цијене на тржишту.

Пошто смо одредили — утврдили организацију пословања по економским јединицама, узимајући у обзир производну структуру пољопривредног добра или земљорадничке задруге и унутар економске јединице обрачунске јединице и поставили производно-финансијски план, приступа се изради правилника о расподјели чистог прихода и правилника о расподјели чистог прихода за личне дохотке економских јединица у складу са законским прописима.

Правилник о расподјели чистог прихода се доноси са циљем да се унапријед утврди однос расподјеле остварених средстава на личне дохотке и фондове, јер се тим путем ствара материјална основа за већу продуктивност, економичност и рентабилност пословања. Он регулише сва питања из области утврђивања чистог прихода организације и економских јединица. Предвиђа подјелу привредне организације на економске јединице и права одлучивања и утврђивања у економским јединицама. Одређује што се сматра под чистим приходом, поставља пропорцију и расподјелу чистог прихода на личне дохотке и фондове, надлежност о промјени пропорција расподјеле чистог прихода, затим начин фор-

мирања и расподјелу чистог прихода по економским јединицама, коришћење остварених средстава личних доходака и фонда заједничке потрошње, као и завршне одредбе.

Правилник о расподјели чистог прихода дијела намијењеног за личне дохотке има за циљ да развије иницијативу, залагање, пажњу и дисциплину радника на извршење планских задатака и остварењу рентабилности пословања. Овим правилником се регулишу сва питања из области расподјеле личног дохотка унутар економске јединице и права на учешће сваког члана економске јединице, према оствареним резултатима. Он предвиђа права размјештаја радника односно чланова економске јединице на радна мјеста, затим полазне основе личних доходака за поједина радна мјеста.

Из напријед изложенога произилази следеће:

— база и мјерила за одређивање пропорције расподјеле темеље се на годишњем производном и финансијском плану привредне организације и усвојених економских јединица;

— расподјела средстава по учинку врши се на основу реализованог дохотка, тј. оствареног чистог прихода по издвајању свих законских обавеза из дохотка и чистог прихода.

Под економском јединицом сматра се производна, привредна, односно услужно-техничка и административна цјелина која у оквиру друштвеног плана предузећа има свој тачно одређени (интерни план) задатак, која је као таква проглашена одлуком радничког или задружног савјета и може се самостално књиговодствено пратити. Све економске јединице изједначене су у полазним основима у односу на личне дохотке и фондове у зависности од одобрене систематизације радних мјеста и висине основних и обртних средстава које користе. На нивоу економске јединице формира се чист приход у коме су садржани лични дохоци, фонд заједничке потрошње и пословни фонд. Економске јединице не само да формирају већ и одлучују о коришћењу не само средстава за личне дохотке већ и једног дијела фондова.

На недавно одржаном састанку у Савезу пољопривредно-шумарских комора, на којем је разматран рад пољопривредних организација на новој организацији и изради правила и правилника о расподјели чистог прихода и личних доходака, констатовано је да је мали број пољопривредних организација имао израђене правилнике који регулишу ову материју. Како велики број организација ни код нас још није почео да ради на доношењу правилника, постоји опасност да се овај осјетљив посао сведе на кампању, преписивање, што ће неминовно изазвати непожељне последице.

Правилници и све оно што њима претходи треба да буде друштвено споразумијевање, споразумијевање произвођача, економских јединица, заправо правилник треба да буде не технички израз узајамних односа, него резултат политичке свијести произвођача.

Још једанпут указујемо на озбиљност овог посла, управо на то шта би једна пољопривредна организација морала урадити, односно израдити:

— правилник о новој организацији рада који би обухватио подјелу на економске јединице, расподјелу основних средстава и сл.;

— правила за нову организацију — органе управљања;

— производно финансијски план;

— правилнике о расподјели чистог прихода економских јединица и расподјели личног дохотка;

— правилник о заснивању и престанку радног односа — радно вријеме, обавезе, дисциплина и др.;

— правилник о интерним стандардима — квалитет посла, услуге и др.;

— правилник предузећа — задруге о расподјели чистог прихода и

— правилник предузећа — задруге о расподјели фондова између економских јединица.

Израђени правилници за Пољопривредно добро „Капино Поље“ — Никшић и Земљорадничку задругу „Буче“ — Иванград, који су достављени свим пољопривредним организацијама у нашој Републици садрже углавном сву ову материју и могу добро послужити као упутство како се приступа изради или обради ове материје.

Основна концепција примјене правилника базирана је на утврђивању и расподјели чистог прихода привредне организације уз утврђивање чистог прихода по економским јединицама.

Утврђивање ових елемената за обрачун врши се на основу књиговодствене документације и организације књиговодства. То значи да сада књиговодство представља књиговодство произвођача и треба га организовати тако да у сваком моменту може илустровати резултат дотадашњих напора и улагања. С обзиром на измјену организације књиговодства, поменути израђени правилници садрже Упутство о књиговодственој примјени Правилника и оно ће одлично послужити књиговодственом кадру на терену.

Овдје желимо нагласити да се књиговодствени кадрови морају доста ангажовати на овлађивању овом материјом да бише што боље упознали суштину, економски значај и стимулативност нових привредних мјера и инструмената, јер се рађа процес прерастања књиговођа у економисту — аналитичара.

Новом организацијом и производно-финансијским планом, привредна организација добија нову физиономију. Зато сматрамо да је неопходно што реалније поставити производно-финансијски план, како за економску јединицу као основно језгро у организацији, тако и за организацију као цјелину.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Вукчевић Р.: Расподјела чистог прихода и личних доходака у пољопривредним организацијама, Наша пољопривреда и шумарство 3, Титоград 1961.
2. Југовић М.: Суштина, значај и стимулативност нове расподеле дохотка, Никшић 1961.
3. Петровић Б., Спасић М. и Уремовић П.: Правилник о расподели чистог прихода и Правилник о расподели чистог прихода дијела за личне дохотке економских јединица Пољопривредног добра „Капино Поље“, Никшић 1961. год.
4. Петровић Б., Спасић М. и Уремовић П.: Правилник о расподели чистог прихода и Правилник о расподели чистог прихода дијела за личне дохотке економских јединица Земљорадничке задруге „Буче“, Ивањград 1961.

М. ПОПОВИЋ

О ПРАВИЛНОЈ УПОТРЕБИ КОНЦЕНТРАТА У ОБРОЦИМА МУЗНИХ КРАВА

У интензивном говедарству концентрати су у већини случајева саставни дио оброка музних крива. Додатком концентрата основном, кабастом оброку, омогућава се искоришћавање максималног капацитета животиње за производњу млијека. Према томе, у рационалној исхрани концентрат треба да послужи само за балансирање оброка у погледу садржаја суве материје, енергетске вриједности и протеина. У зависности од висине дневне производње млијека њихова количина у дневном оброку може бити мања или већа, али по укупној хранљивој вриједности треба да буде увијек мања од хранљиве вриједности кабастог дијела оброка. Претјераном употребом концентрата поскупљује се производња млијека. До поскупљења производње долази и код мање употребе концентрата у случају када се не води рачуна о њиховом специфичном дјелу или пак о садржају хранљивих материја основног оброка.

Уобичајено је правило у економичној исхрани да се грлима са годишњом производњом до 3.000 литара, односно дневном производњом до 10 литара млијека не дају концентрати у оброку. За овакву производњу оброци се могу избалансирати употребом највећег броја крива просјечног квалитета. Тако, на примјер, дневне потребе криве тешке 500 кг са производњом 10 литара млијека износе, рачунајући уздрже и продуктивне потребе, 12—16 кг суве материје, 9,2 кг хранљивих зобених јединица и 900 грама сварљивих сирових протеина. Ове потребе могу се подмирити дневним оброком који се састоји од 30 кг кукурузне силаже, 4 кг луцеркиног сијена просјечног квалитета и 2 кг кукурузовине. У условима гдје се исхрана врши претежно сијеном, такође је могуће саставити избалансиран оброк ако се ради о добром сијену планинских ливада. За дневну производњу млијека до 10 литара

лако је саставити оброк и од зелене луцерке у љетном периоду, али би таква исхрана била неекономична, јер се подмирењем укупних енергетских потреба протеини налазе у вишку. При таквој исхрани непотребно се губе вриједни хранљиви састојци.

Без употребе концентрата немогуће је саставити избалансирани оброк и за производњу млијека до 10 литара ако се располаже кабастом храном слабијег квалитета. Ако се за примјер узме кукурузна силажа и сијено низинских природних ливада, енергетске потребе, уз нормалне количине суве материје, подмириле би се са 30 кг силаже, 1 кг кукурузовине и 6 кг сијена. Код оваквог састава obroка протеини се налазе у мањку, што би се неминовно одразило на висину производње. Теоретски је могуће и овакве оброке избалансирати употребом неког бјеланчевинастог концентрата (сачма од сунцокрета, репице или соје), али то неће имати економског оправдања због високе цијене бјеланчевинастих концентрата. Много је исправнији пут да се произведе кабаста храна бољег квалитета. Слабија кабаста храна, као што је кукурузовина и лошије ливадско сијено, најеекономичније би се искористила у љетњем периоду када се стока претежно храни зеленом храном са високим садржајем протеина. Таквом организацијом исхране уштеди се један дио квалитетне кабасте хране (напр., луцерке) за балансирање obroка у зимском периоду исхране.

За дневну производњу млијека преко 10 литара концентрати се обично морају употребљавати у дневним оброцима. Изузетак се чини код исхране најквалитетнијом зеленом храном као што је трава вјештачких ливада и зелена луцерка гдје се без употребе концентрата може постићи дневна производња од 20, а у извјесним случајевима и до 25 литара млијека. На примјер, укупне потребе краве тешке 500 кг са производњом од 20 литара млијека са 4% масти износе 12—15 кг суве материје, 13,8 кг хранљивих овсених јединица и 1.500 грама сварљивих сирових протеина. Ове потребе подмирују се са 15 кг зелене луцерке, 40 кг зелене грахорице са овсем или јечмом и 3 кг слабијег ливадског сијена или 3—4 кг боље суве кукурузовине.

За зимски период исхране, ако се располаже са просјечном кукурузном силажом и сијеном луцерке, дневне потребе за производњу 20 литара млијека не могу се подмирити без употребе концентрата. Оброк би био овај: 20 кг кукурузне силаже, 7 кг сијена луцерке, 3 кг кукурузне прекрупне и 2 кг пшеничних мекиња. Предњи оброк избалансиран је у односу на садржај суве материје, протеина и енергетску вриједност. У случају да нема довољно сијена луцерке исто би се могло замијенити сијеном природних ливада, али би у том случају један дио житног концентрата требало замијенити концентратом са већим садржајем бјеланчевина (сачме од сунцокрета, репице или соје). Такав оброк био би неминовно скупљи од претходног. За производњу млијека као и раније, али без учешћа луцерке, дневне потребе краве подмириле би се оброком који се састоји из 20 килограма кукурузне

силаже, 8 кг просјечног ливадског сијена, 2 кг кукурузне прекрупе и 2 кг сојине сачме. Ако газдинство умјесто кукурузне, располаже силажом од кукуруза са сојом или неком другом легиминозом, могла би се, учешћем сијена луцерке и кукурузовине, избјећи употреба скувих бјеланчевинастих концентрата. Један такав оброк за краву која производи дневно 20 литара млијека уз претпоставку да се располаже силажом од кукуруза са зеленом крмном сојом, избалансирао би се са 20 кг силаже, 5 кг сијена луцерке, 3 кг кукурузовине, 2 кг кукурузне прекрупе и 2 кг мекиња.

Ондје гдје се располаже већим количинама силаже од кукуруза и сирка, а мањим количинама луцерке, оброк за краву која дневно производи 20 литара млијека може се саставити од 30 кг силаже, 3 кг сијена луцерке, 2 кг кукурузне прекрупе и 2 кг сачме од сунцокрета.

Неколико изложених практичних примјера показују да се приликом нормирања концентрата мора строго водити рачуна о висини производње млијека, саставу основног кабастог obroка и њиховом специфичном дјејству. Примјери показују могућности састављања избалансираних obroка без употребе концентрата, о чему треба нарочито водити рачуна, јер такав систем исхране омогућава јефтинију производњу млијека. Према томе, нема у нормалним условима производње оправдања да се концентрати примењују ондје гдје производња млијека по једној музној крави не прелази 10 литара дневно. Употреба концентрата није економски оправдана ни код дневне производње до 20 литара млијека, ако постоји могућност да се у љетњем периоду производи зелена храна са већим садржајем бјеланчевина, било да се ради о луцерки, грахорици, уљаној репици или сточном купусу. Све ове биљке богате су бјеланчевинама, па се obroци могу правилно избалансирати додавањем зеленим obroцима суве кабасте хране слабијег квалитета. Ово је потребно због уштеде бјеланчевина у зеленој храни и допуне садржаја суве материје.

У зимском периоду исхране музних крава, гдје количински преовладава силажа као основна компонента кабастог дијела obroка, количина потребних концентрата зависиће од висине производње и квалитета сијена, односно суве компоненте кабасте хране. Веће количине силаже захтијевају и већу употребу бјеланчевинастих концентрата. Бјеланчевинасти концентрати морају се употребљавати у већој количини и онда ако умјесто луцеркиног употребљавамо обично сијено природних ливада. Напротив, нешто веће количине луцеркиног сијена омогућавају смањену употребу бјеланчевинастих концентрата, који се дјелимично или у потпуности могу замијенити јефтинијим угљенохидратним концентратима (прекрупа житарица и мекиње). У том случају најбољи резултати постижу се употребом кукурузне прекрупе која је укусна и повољно утиче на производњу млијека. Употреба бјеланчевинастих концентрата може се елиминисати и у условима исхране гдје се

располаже силажом која садржи већи проценат бјеланчевина. Таква силажа припрема се од кукуруза или сирка са једним дијелом соје, луцерке или неке друге легуминозе.

Од угљенохидратних концентрата најбоље специфично дјейство на лучење млијека имају кукуруз и пшеничне мекиње. Међутим, употреба кукуруза код музних крава са високом производњом млијека је ограничена. У укупној компоенти концентрованог дијела оброка кукуруз се може у већем дијелу употријебити само ондје гдје је заступљена већа количина луцерке у кабастом дијелу оброка или ако је силажа богатија бјеланчевинама. У том случају његова укупна хранљива вриједност далеко је већа него код мекиња.

Мекиње, међутим, имају повољнији ефекат од кукуруза када се употребљава чиста кукурузна силажа са мањим количинама луцеркиног сијена. Употреба мекиња у оброцима са довољно луцерке или са претежним дијелом бољег планинског сијена, нема оправдања, јер се у оброцима са довољно бјеланчевина и већим садржајем суве материје знатно слабије искоришћава.

У тим случајевима она нема ону хранљиву вриједност која се наводи у таблицама исхране. Напротив, у оброцима са мање бјеланчевина и суве материје, вриједност јој је, због бољег искоришћавања, равна кукурузу.

Бјеланчевинасти концентрати корисно ће се употријебити као допуна кабастом оброку код крава са високом производњом млијека, нарочито ако је у исхрани претежно заступљена кукурузна силажа са минималним количинама ливадског или луцеркиног сијена. Бјеланчевинасти концентрати су слабијег укуса па их је приликом похрањивања потребно мијешати са прекрупом житарица.

Најисправнији пут за смањење употребе концентрата у оброцима музних крава, а да при томе не дође до смањења производње млијека, је обезбјеђење већих количина квалитетне кабасте хране. Најбољи резултати у исхрани и најповољнији економски ефекат постиже се ако се највећи дио кабастог оброка састоји од зелене хране или силаже.

М. Јб.

ЗИМОВАЊЕ И ЗИМСКО ПРИХРАЊИВАЊЕ ПЧЕЛА

Метеоролози предвиђају да ће наступајућа зима бити врло хладна. То би требало пчеларе и те како да интересује, јер зимовање пчела, нарочито у овогодишњим условима, може да има и тежих посљедица. Прије неки дан један искусни пчелар је рекао да би требало наградити сваког оног који успије да му сва пчелиња друштва дочекају прољеће. Ово због тога што су предуслови за успјешно зимовање пчела били мјестимично врло лоши. Про-

шле четири године услови за живот пчела били су углавном, неповољни. Друштва су трпјела рђаве посљедице љетне и дијелом јесење суше и, природно, неспремна дочекивала зиму. Мали број пчелара је јесенас извршио детаљнији преглед друштава, средио их према снази на одговарајући број оквира и одвојио преградним даскама. Мало је њих извршило надражно прихрањивање ради јесењег подмлађивања друштава или додало храну довољну за зимницу пчела. Када се све то узме у обзир намеће се закључак да се повољном зимовању пчела не можемо надати. Чак и ако би зима била умјеренија, слабија друштва неће издржати до прве, макар и најкормније, прољећне паше. На уредније зимовање не можемо рачунати ако смо чак и јача друштва зазимили с мало хране, а слабијима ни веће количине хране неће много помоћи ако их стегне хладноћа. Кажемо „стегне“, јер се дешава да се пчеле на дужој хладноћи, углавном испод 6°C и не одвајају од клубета док има хране на оквиру гдје зимују. Нестане ли храна, оне се укоче од хладноће и коначно утину. Ово се дешава зато што се само у великом клубету, клубету јаког пчелињег друштва одржава нормална температура потребна за повољно зимовање пчела. У планинском и полимском рејону, гдје јаче захлађење у току зиме може дуго да траје, слаба друштва рјеђе презиме. Ако пчели резерву зимске хране чини углавном медљика, онда могу страдати и јака друштва, јер се пчеле тешко ослобађају остатака хране нагомиланих у стомаку.

Ако се деси да ове зиме напада већи снијег, што се може очекивати у планинском и полимском рејону то не би требало да забрињава пчеларе који су своја друштва уредно зазимили. Здраве кошнице са добрим крововима, прекривеним цинкплексом или другим непропустљивим материјалом (лесонитом и сл.), сигурна су заштита од снијега. „Сув“ и умјерено влажан снијег не штоди пчелама. Напротив, ако напада толико да потпуно прекрије кошнице, може и да им користи, јер их, као добар изолатор, штити од хладноће. Овакав снијег не штоди ни када лета на кошницама потпуно затвори. Порозан је, пропушта ваздух, па нема опасности да ће се пчеле угушити. Није добро ако вјетар снијегом засипа лета тако да он прекрије унутрашњу страну подњаче, јер се снијег доцније отапа, испарава и влажи ваздух у кошници, што на повољној температури проузрокује стварање буђи и кварење саћа. Деси ли се да се снијег на летима заледи, онда то може проузроковати дјелимично, рјеђе потпуно гушење пчела. Зато чим почне отапање — дању, а смрзавање ноћу снијег треба са лета добро очистити и тиме омогућити излазак пчела.

У току зиме има и лијепих дана, повољних за излазак пчела. Пчеле користе повољно вријеме и излазе ради прочишћања. Приликом изласка и повратка, падају око кошница на влажну земљу или снијег. Исцрпљене хладноћом и умором, често се и не дигну више са снијега. Да се ово спријечи треба снијег испред кошница, ако је мали, очистити или растурити по њему танак

слој сламе, отпатке сијена и сл. да пчеле не би директно падале на снијег и страдале.

Када већ мислимо да ће ова зима бити хладнија, треба се мало заузети и око пчела. И наш мали труд у прибављању средстава за њихову исхрану биће им велика помоћ, а за многа друштва спас од глади и хладноће.

Зимско, макар и привидно, мировање пчела не би требало реметити. Међутим, када се већ прихрањивање мора вршити онда то треба радити врло пажљиво, тако да се пчеле не би много узнемиравале.

Има више начина за зимско прихрањивање пчела. Пчелари треба да употребе средство и начин који у њиховим условима најбоље одговара. Пчелама је најбоље давати мед у саћу. Такође добро могу послужити шећерно тијесто, шећерни колачи и сируп.

Прихрањивање медом Ако је вријеме лијепо, а пчеле окупљене у клубету, саће с медом, намијењено за додавање гладним или храном оскудним друштвима, треба принијети у неком сандучићу до кошнице. Кошницу затим треба пажљиво, без лупкања и потресања, отворити и оквир с медом додати до клубета. По потреби се други оквир с медом ставља с друге стране клубета. Друштво се потом ограда преградном даском, поклопи и стави кров на кошницу. Све ово треба извршити брзо и спретно да се пчеле не би узбудиле и почеле да лете. Разумије се да се ни ово, ни ма какво друго прихрањивање напољу, не смије чинити ако се примијети да макар и једна пчела излети из другог пчелињег друштва. То се уосталом, неће ни десити ако је температура на пчелињаку од 6 до 8°C. Тек пошто се једно друштво прихрани и кошница среди, треба прећи на друго, итд.

Прихрањивати се може и течним медом с тим да се овакав мед претходно разблажи са око 200 грама чисте умјерено топле воде и налије у чисто празно саће. Разблаживање меда и наливање у саће треба чинити у затвореној просторији, подаље од пчелињака. Медом наливано саће треба затим влажном крпом добро обрисати и до почетка додавања смјестити у затворен сандучић. Приликом оваквог прихрањивања мора се пазити да се не изазове грабеж на пчелињаку. Поступак је исти као код прихрањивања медом у природно поклопљеном саћу, изузев што лета треба сузити. Прихрањивање треба обављати по облачном и слабо кишном времену.

Прихрањивање шећером За зимско прихрањивање не долази у обзир суви шећер, већ само помијешан са медом — шећерно тијесто. Шећерно тијесто припреми се мијешањем 1,150 кг Шећера и 0,50 кг меда. Тијесто се добро умијеси и растањи до дебљине до 1 цм. Тако растањено тијесто ставља се, у облику лепиње директно преко оквира, изнад клубета пчела. Ово је нешто лакши начин прихрањивања, јер се пчеле мање узнемиравају. Приликом

додавања шећерног тијеста треба пазити да се пчеле не крећу, јер би мирис меда могао намамити туђице.

Припремање шећерног тијеста најбоље успије ако се употреби чист ситни шећер (у праху) који се постепено сипа у мед загријан до око 60°C и стално мијеша. Мед се загријева на тај начин што се посуда у којој се налази стави у други суд са водом на ватру. Другачије би густа мјешавина могла лако пригорети, карамелисати. Згуснуту смјесу треба изручити на чист сто или даску, која се претходно поспе шећером у праху. Онда се мијеси уз досипање шећера, све док тијесто не добије толику чврстину да се може лијепо ножем сјећи и обликовати.

Шећерно тијесто препоручујемо за друштва која су без имало меда, дакле, друштва у најкритичнијем стању. Иначе, шећерно тијесто се више користи као храна за матице у кавезима, приликом њиховог преношења на даља одстојања.

Шећерни колачи праве се од пет дијелова (по тежини) шећера и једног дијела топле воде. Пошто се шећер у топлој води растопи стави се на ватру и стално мијеша, да не загори. У ову мјешавину треба на свако пола литра воде додати по једну кашичицу тартаревог крема, који се може набавити у апотекама. Када раствор прокључа треба га још око два минута мијешати па затим пробати, на тај начин што се кашичица сирупа стави у хладан тањир и мијеша док се толико не охлади да га можемо прстима дохватити и у уста ставити. Ако се сируп не лијепи за прсте, ни за зубе, знак је да је добро куван. Иначе, треба га још мало кувати и поново пробати.

Послије пробе суд са скуваним сирупом треба скинути с ватре и ставити у други суд са хладном водом. Када се сируп толико охлади да се прст може у њему држати онда се поново мијеша све док не почне очвршћавати и бијелити. Тек када добије лијепу бијелу боју и прилично очврсне, сируп треба изручити на чисту хартију па, пошто се потпуно охлади, исјећи ножем на мање дијелове — колаче.

Пчеле се овим колачима могу хранити чак и за вријеме јачих захлађења, јер се кошнице не морају потпуно отворити ни расхлађивати да пчелама шкоди. Колачи се лако могу додати на мале отворе за прихрањивање, изрезане у средини поклопца кошнице, или једноставно стављати директно преко сатонноша изнад клубета пчела. И за давање колача најподеснија је температура од 6 до 8°C. Ако је вријеме топлије, па пчеле не излазе, поклопац се може брзо уклонити и ставити повећи колач преко сатонноша изнад клубета па поново затворити. Да се пчеле приликом скидања поклопца не би расхлађивале, колачи се могу поређати преко отвора на поклопцу и нешто мало наоколо; колаче затим треба покрити каквом мањом кутијом од дрвета или чврстог картона, утоплити, па ставити празан наставак (медиште) без оквира и кров.

Напомињемо да пчелари могу прихранити друштва и у дубовинама, дашчарама и другим простим кошницама. Овима такође треба скинути поклопац па изнад клубета намјестити колач у облику лешиње, тешке до једног килограма. Вршкарарама и плетарама се једино може помоћи ако их једну по једну унесемо у чисту просторију и прихранимо сирупом од два дијела шећера и једног дијела воде. Просторију треба претходно добро замрачити, затим млаки сируп налити у плитке посуде (могу послужити и плитки тањира), ставити неколико малих танких дашчица у сируп да се пчеле не би утарале, па просторију умјерено загријати да се пчеле размиле по кошници и сируп пронађу; најпослије просторију треба затворити да пчеле не би ометала свјетлост дана. Сјутрадан биће пчеле поново у клубету па се могу лако пренијети на своје мјесто.

Сируп се може давати и друштвима у оквирним кошницама, било наливен у саће или у хранилице, такође у затвореној просторији.

Хранилице

Да би се прихрањивање пчела лакше и брже извршило употребљавају се хранилице. Њих има више типова. Једне су стално у кошници, уграђене као дио рама (валовчићи). Неке су у облику плићих плеханих судова, стаклених тегли и сл. Валовчићи могу да приме по пола литра сирупа најмање, остале, пак, 1 до 2 литра. Отвори хранилица имају поклопце са рупицама кроз које пчеле сисају мед. Када се, на примјер, лимена хранилица напуни сирупом, затвори рупичавим поклопцем и изврне, мед неће подурити јер га спречава притисак спољног ваздуха. Ако се напуњена хранилица постави, односно изврне изнад отвора на поклопцу кошнице, пчеле ће лако прићи и преносити сируп у ћелије саћа. Хранилица се мора поставити водоравно, иначе, ако се макар и мало нагне, сируп ће цурити и сливати се на пчеле или отицати преко поклопца низ зид кошнице. Појава сирупа на спољњем зиду кошнице може лако изазвати грабеж међу пчелама па о овоме треба водити рачун. У пракси се најчешће употребљава плитка (Јевтићева) хранилица, израђена од лима, јер се она може лијепо смјестити под кров кошнице.

У новије вријеме у пракси је све више Каталинићева „поклопац хранилица“, коју производи Пчеларска централа у Загребу. Практична је као стални дио кошнице (и поклопац и хранилица), а и због тога што може да послужи за прихрањивање пчела свим средствима: сирупом, шећерним тијестом, колачима и кристалним сувим шећером. И пчелама је врло приступачна. Храном се може пунити да се пчеле не узнемиравају.

За прихрањивање може добро послужити и свака лименка или тегла с већим отвором. Наливене сирупом, оне се рјеђим чистим платном подвежу и изврну на отвор поклопца кошнице.

Напомињемо да приликом зимског прихрањивања треба чувати пчеле од узбуђивања, прехладе, грабежа, који може да се појави ако остану трагови слатке хране по спољним дијеловима кошница, да треба довести у ред све кошнице на пчелињаку како би пчеле наставиле нормално зимовање, да се сируп додаје само у умјерено топлом стању (као тек помужено млијеко) и да се храна додаје искључиво по умјереном времену али када пчеле не излазе из кошница.

Ф. Копривица

ПРИПРЕМА, ЊЕГА И УПОТРЕБА СТАЈЊАКА

Из земљишта се преко биљака односе хранљиве материје те оно постепено сиромаша и даје слаб род. Да би се плодност земљишта повећала или одржала потребно је вршити повремено ђубрење. Ово се ради органским (стајњак, компост, зеленишна, кречна и друга) и минералним (азотна, фосфорна, калијумова) ђубривима.

Данас је у употреби велики број ђубрива, али ниједно од њих не може у потпуности замијенити стајњак, јер је он таква врста ђубрива која садржи све хранљиве елементе потребне за исхрану биљака. Поред тога, стајњак повољно утиче на физичке, хемијске, биолошке и друге особине земљишта, што има посебну важност. Квалитет стајњака зависи од врсте стоке, врсте хране којом се стока храни, простирке, а у великој мјери и од тога како се овај припрема чува и употребљава.

Да би се стајњак правилно припремио, основни услов је изградња ђубришта. Ђубришта се подижу у близини стаја при чему се води рачуна да она не буду директно изложена сунцу и вјетровима. У том случају ђубриво се суши, што неповољно утиче на правилно одвијање микро-биолошких процеса, који условљавају добијање квалитетног згорелог стајњака.

Правило њега захтијева да се стајњак свакога дана износи на ђубриште и правилно распоређује — слаже у гомилице. Затим се слабија да би се из њега истиснуо ваздух. Ово се ради да би што брже и правилније текао процес превирања ђубрива. Када висина гомилице достигне 2, а ширина отприлике 1, 5 до 2 метра, гомиле се покривају земљом дебљине око 20 цм. Тако се поступа све дотле док ђубриште не буде потпуно испуњено. Под таквим околностима наступа процес превирања при чему се температура ђубрива попне чак до 70°C. Послије 3—4 мјесеца лежања, ђубриво је преврело и већ је спремно за употребу.

На њиву се, по правилу, износи само она количина стајњака која може да буде у току дана заорана. Ово зато што стајњак, ако мало дуже лежи по њиви, губи од своје вриједности јер настаје вјетрење хранљивих састојака, што утиче на смањење хранљиве

вриједности стајњака. Ако за ово не постоји могућност, а стајњак се мора избацити на њиву, онда га треба слагати у веће гомиле на крају њиве, при чему није на одмет да се покрије земљом или неким другим материјалом.

Вријеме ђубрења пада обично крајем љета и почетком јесени, али оно може да се врши и с прољећа у одређеним случајевима. У јесен се ђубри ако се ради о тежим типовима земљишта, а стајњак се налази у полузгорелом или пак свјежем стању. Ако се ради о лакшим и пјесковитим земљиштима, а и о згорелом стајњаку, ђубри се с прољећа. Исти је случај када се ради о водоплавним теренима.

Дубина заоравања стајњака зависи од типа земљишта и културе која се ђубри. Ђубриво се заорава плиће када се ради о тежим типовама земљишта и када су у питању културе са плићим коријеновим системом. Дубље заоравање стајњака врши се када су у питању лакши типови земљишта и биљке са дубоким коријеном.

Количина стајњака која ће се дати по 1 хектару зависи од: плодности земљишта, врсте усјева, предкултуре и од стања ђубрива. Рачуна се да је добро нађубрено земљиште ако се баца 400—600 мц, средње ако је дато 300—400 мц, док је слабо ђубрено оно земљиште којему се даје испод 200 мц/ха. Окопавине и поврће треба јаче ђубрити, док стрна жита и неке друге културе подносе и слабије ђубрење. Разумије се при овоме треба водити рачуна о моментима о којима је већ било говора, у првом реду о плодности земљишта. Када се ради о окопавинама и поврћу може се дати и полузгорело ђубриво, док за жита оно мора бити потпуно згорело.

Треба знати да топла ђубрива, а то су овчје и коњско, дјелују за краћи период, свега 3—4 године; хладна ђубрива, говеђе и свињско, дјелују дуже, тј. 4—5 година. Рачуна се да биљке у првој години искористе просјечно 40% унијетог ђубрива, у другој око 30%, а преостале количине у наредним годинама. Треба напоменути да дејство стајњака долази до пуног изражаја тек онда ако су правилно примијењене и друге агротехничке мјере као што су: припрема земљишта за сјетву, вријеме сјетве, њега усјева и слично.

Стајњак, наравно, због његових особина, а и уштеде ако га нема довољно, треба комбиновати са минералним ђубривима (фосфорна и калијева).

В. С.